

Gevraagd: zeshonderd onderzoekers met Van lector naar leerstoel

Geen oraties maar openbare lessen. Geen toga's maar wel een speciaal ontworpen penning. Hogescholen willen beslist geen 'universiteitje spelen', maar gaan wel lectoren aanstellen die de onderwijsvernieuwing een impuls moeten geven. Het van de grond tillen van toegepast onderzoek speelt daarbij een belangrijke rol. Als het aan de HBO-raad ligt stellen de hogescholen de komende tien jaar zeshonderd lectoren aan met hoogleraarskwaliteiten die worden omringd door zesduizend 'opgevoerde' docenten. En over tien jaar heten die lectoren gewoon hoogleraar en zitten ze in schaal 16 of 18.

Wammes Bos

Hogescholen kunnen sinds 1993 lectoren aanstellen, maar tot voor kort waren er slechts een handvol van deze schaal-14-functionarissen actief in het hbo. Voorjaar 1999 telde HBO-Journaal er slechts veertien. De wil om topdocenten te benoemen was er wel, maar het geld ontbrak. Daar komt nu verandering in. Vorig jaar juni stelde minister Hermans al vijftien miljoen gulden beschikbaar waarmee hogescholen in totaal zestig lectoren kunnen benoemen. En als het aan de HBO-raad ligt komen er jaarlijks zestig lectoren bij die ook nog eens geflankeerd worden door een tienpersoons kenniskring. Over tien jaar hebben de hogescholen dan zeshonderd leerstoelhouders in dienst die samen met zo'n zesduizend docenten toegepast onderzoek uitvoeren. (zie kader *Eén lector per vijfduizend studenten*)

Maar voorlopig is het voor de hogescholen nog een beetje wennen, die lectoraten nieuwe stijl. Worden het leerstoelen langs de lijnen der disciplines, zoals de universiteiten die hoofdzakelijk kennen? Daar ziet het niet naar uit, want de hogescholen kiezen voor een vernieuwende aanpak. 'Dit initiatief', zegt Annette Roeters, collegelid van de Christelijke Hogeschool Windesheim, 'biedt juist de gelegenheid om de verkokering te doorbreken. We denken veel te sterk in disciplines, in opleidingen.' Maar het hbo moet ook weer niet te ver buiten de gebaande paden treden. 'We moeten wel herkenbaar blijven voor de regio en voor de studenten.'

In Vlissingen blijkt die les al spontaan ter harte genomen te zijn. Bij de Hogeschool Zeeland is de eerste lector nieuwe stijl al op 1 september vorig jaar benoemd, met als vakgebied duurzaamheid, in combinatie met milieu en water. Een herkenbaarder thema voor deze regio is nauwelijks denkbaar. Het resultaat: een flinke provinciale subsidie en mensen uit de Zeeuwse milieuwereld en het bedrijfsleven die graag zitting namen in een door de hogeschool opgezette stuurgroep. Voorzitter is een Antwerpse professor, zodat ook de band met de universiteit aldaar gewaarborgd is. Het Scheldebekken, één van Antwerpse onderzoeksterreinen, is een interessant gebied waar thema's als ontpollering, sanering, industrie, natuur en

waterkwaliteit samen komen, zegt collegevoorzitter Lein Labruyère. Verder zorgt het thema duurzaamheid voor een versterking van het profiel van de hogeschool. Labruyère: 'Waar wil je excelleren? Dan moet je daar op inzetten. Wij hebben al een unieke opleiding aquatische ecotechnologie, daar past zo'n lectoraat prima bij.'

De nieuwe lector, dr. Anja de Groene, komt van de Erasmus Universiteit maar heeft het gevoel dat haar bevoegdheid in het hbo meer aanslaat: 'Op deze hogeschool wordt het thema duurzaamheid gedragen door de opleidingsmanagers.' Die steun kan ze goed gebruiken, ze heeft namelijk de opdracht om het thema breed uit te dragen in de hogeschool. Duurzaamheid moet terugkomen in het onderwijs van alle sectoren. Dat creëert wel de handicap dat er geen vast ploegje van docenten om haar heen kan ontstaan. Geen vaste kenniskring dus, maar een vlottend gezelschap, waarbij ze telkens weer mensen zal moeten motiveren om mee te doen. Gezien de herkomst van de staf zal dat niet altijd eenvoudig zijn. Hoe krijg je mensen uit de disciplines als verpleegkunde, economie en maritieme techniek op één lijn? De Groene is niettemin optimistisch: 'We krijgen er tenslotte ook geld voor.'

— ACHTERSTANDSGROEPEN

Ook de lectoren zelf moeten nog wennen aan het nieuwe beleid. Als de Eindhovense Fontyslector dr. Jan Steyaert verneemt dat er een extra budget voor een kenniskring beschikbaar is, reageert hij verrast. Hij is net als De Groene per september benoemd, maar de zak geld voor de professionalisering van de omringende staf, is nieuw voor hem. Daar gaat hij dus maar eens achteraan bij de leiding. Immers, alle geld dat beschikbaar is om zijn nieuwe onderzoekstaak van de grond te tillen, is welkom. Steyaert is lector sociale infrastructuur en technologie en richt zich op het toegankelijk maken van ict voor achterstandsgroepen. Hij verwacht dat de overheid zal investeren in dit onderzoeksthema, maar is op den duur niet tevreden met dit soort tijdelijke doelsubsidies. Hij wil structureel toe-

hoogleraarskwaliteiten houder met kenniskring

gang tot de onderzoeksbudgetten van de nationale geldverdelers op dat terrein, NWO. Het probleem is dat die alleen aan de universiteiten uitkeert. Steyaert: 'Nu het hbo een onderzoekstaak krijgt, zal er ook voor ons iets moeten komen. Ofwel NWO wordt toegankelijk voor de hogescholen, of er komt een eigen hbo-fonds.'

Steyaert is een voorstander van regelmatig contact tussen de nieuwe hbo-lectoren: 'Hoe ga je om met onderzoek, waar haal je je geld vandaan, hoe leg je de koppeling met het onderwijs; daar zou ik het dan over willen hebben.' Anja de Groene voelt daar ook veel voor. 'Op de universiteit zat ik bij een vakgroep, hier zit ik in mijn eentje. Van een onderzoeksklimaat kun je hier niet spreken. Ik ben dus van plan om bij andere lectoren te gaan kijken, dan hoef ik niet alles zelf uit te vinden.'

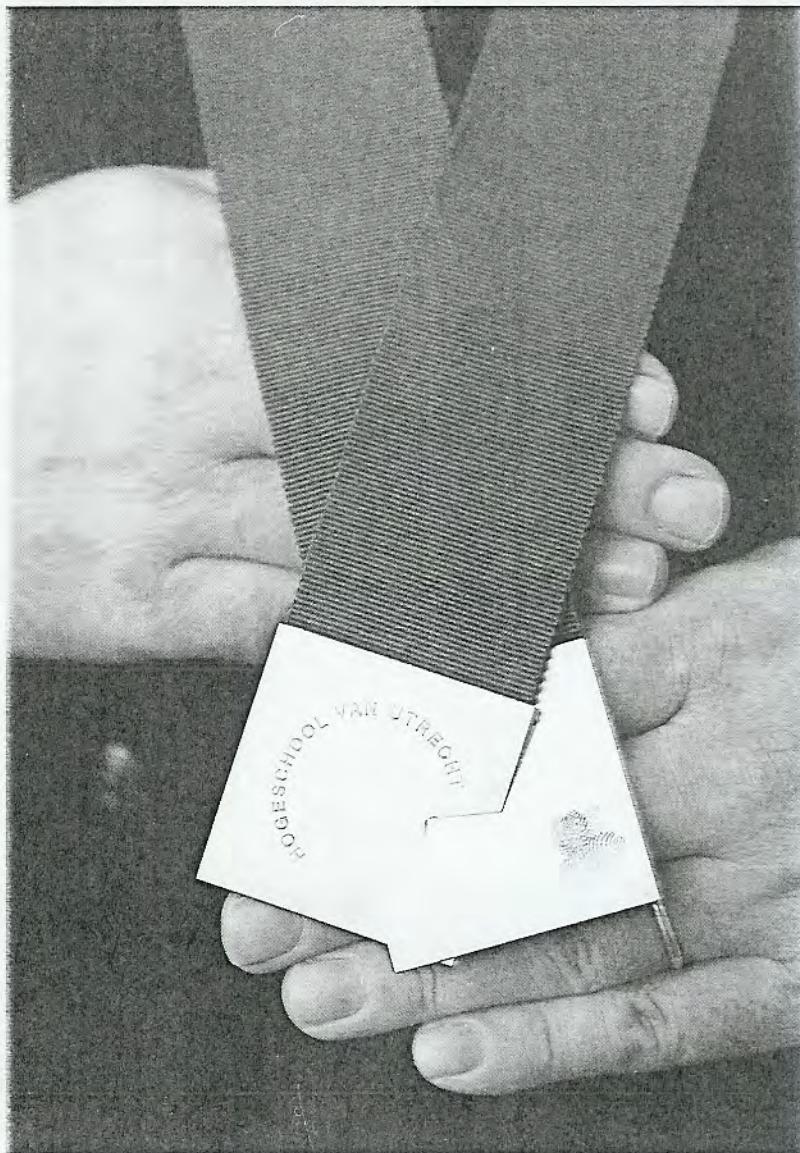
Steyaert en De Groene hebben nog iets anders gemeen: een doctorstitel. Was dat vereist voor hun nieuwe functie? Nee, maar het heeft wel geholpen. Want lectoren worden geacht goede onderzoekers te zijn en de doctorstitel staat garant voor onderzoekskwaliteiten. De vraag is dan ook waarom een promotie niet gewoon als harde benoemingseis geldt. In het wetenschappelijk onderwijs moeten gewone universitair docenten tegenwoordig al gepromoveerd zijn, laat staan hoogleraren. En Frans Leijnse, voorzitter van de HBO-raad en de grote voorvechter van het hbo-lectoraat, verklaarde afgelopen september bij de opening van het hogeschooljaar in Rotterdam uitdrukkelijk dat de verlangde kwaliteiten van hbo-lectoren 'op het niveau van een hoogleraar liggen'.

— OPENBARE LES

Bij de Hogeschool van Utrecht denken ze daar iets anders over. Daar werd **ir. Tim Zaal** benoemd tot lector *integraal ontwerpen*. Begin januari aanvaardde hij zijn ambt met het houden van een openbare les. Geen oratie dus, want de Hogeschool van Utrecht wil geen 'universiteitje spelen'. Daarom was Zaal ook niet gehuld in een toga. Om de ceremonie toch enige allure te geven kreeg hij een lectorenpenning omgehangen die is ontworpen door de Utrechtse kunstenaar Willem Noyons. Zoals collega-lectoren krijgen in de toekomst ook zo'n lectorenpenning uitgereikt.

Alexander Udink ten Cate, voorzitter van de faculteit natuur en techniek van de Hogeschool van Utrecht waar Zaal in dienst is, heeft een eenvoudige verklaring voor het benoemen van een ingenieur tot lector. 'Ons personeel komt vaak uit de industrie en heeft dus geen academische carrière achter de rug. Ingenieurs promoveren niet zo veel, maar ze hebben wel vanaf hun eerste baan aan product development gedaan. Bij de term onderzoek wordt altijd aan wetenschappelijk onderzoek gedacht, terwijl toegepast onderzoek, waar het in het hbo om draait, toch echt iets anders is. Het vergt een ander type methodologie. Ik spreek uit ervaring, ik heb jarenlang bij de Wageningse Universiteit gewerkt.'

Ook buiten de technische sector overheerst de mening dat kandidaat-lectoren over een bovengemiddelde deskundigheid moeten beschikken, die ook zeker aantoonbaar moet zijn, maar dat een doctorstitel niet per se noodzakelijk is. En als er een goede benoemingsprocedure wordt gehanteerd zal de kans op brokken klein zijn. De vriendjespolitiek waar Joost Smiers, directeur van het Centrum voor Onderzoek bij de Utrechtse Hogeschool voor de Kunsten, onlangs op de opiniepagina van

De lectorenpenning van de eerste Utrechtse lector Tim Zaal.
Foto Fred Prak

NRC Handelsblad voor waarschuwde ('Nu al zijn er signalen dat faculteitsdirecteuren en gevierde docenten elkaar in de functie van lector gaan benoemen') lijkt in de nog prille praktijk tot nu toe volstrekt niet aan de orde. Hoewel Anja de Groene van de drie hier genoemde lectoren de enige is die echt van buiten de betreffende hogeschool kwam, bezweren hogeschoolbestuurders dat alles in het werk wordt gesteld om bij de selectieprocedure externe deskundigen in te schakelen. Bovendien blijken bestuurders helemaal niet zo gebrand te zijn op interne kandidaten. Norbert Verbraak, bestuursvoorzitter van de Fontys Hogescholen zegt expliciet dat het niet de bedoeling is om 'intern prijzen uit te delen, om het carrièreperspectief van de eigen mensen te verbeteren. We willen juist externe mensen, met nieuwe kwaliteit.'

Maar hoe werv je dergelijke toppers? Hogescholen zullen op de toch al krappe arbeidsmarkt de concurrentie moeten aangaan met de universiteiten. En dat wordt moeilijk als je hoogleraarskwaliteiten vraagt, maar slechts schaal 14 kan betalen. Zou het dan niet handiger zijn om maar meteen hoogleraarsalarissen (schaal 16 tot 18) te gaan bieden? Die vraag wordt bevestigend beantwoord, door colleges van bestuur, maar ook door Frans Leijnse.

Maar als er sprake is van hoogleraarskwaliteiten en dito beloning, waarom noemen we die lectoren dan niet gewoon hoogleraar? Henk de Greef, bestuursvoorzitter van de Hogeschool van Utrecht en tevens bestuurslid van de HBO-raad, ziet er inderdaad geen been in om het beestje bij de naam te noemen. De topdocenten die nu nog onder de titel *lector* door het leven gaan, heten over een paar jaar gewoon *hoogleraar*, vertrouwde hij het Utrechts Nieuwsblad toe. Norbert Verbraak, ook lid van het bestuur van de HBO-raad, is er al even duidelijk over: 'We noemen het *lector* om niet meteen het verwijt te krijgen dat we universiteitje willen spelen. Maar dat is een tijdelijke kwestie. Het is ook een typisch Nederlandse gevoeligheid, dat woord professor en die discussie willen we nu helemaal niet voeren.'

Toch hoeft hij wellicht niet zo benauwd te zijn voor de reactie uit de universitaire wereld. De Groningse rector Doeko Bosscher is momenteel voorzitter van het rectorencollege, het overlegorgaan van de *rectores magnifici*. Hij reageert opmerkelijk laconiek, maar beseft wel dat hij niet namens alle rectoren spreekt. Bosscher: 'Ach, in Amerika heet iedereen professor, daar is geen onderscheid tussen hbo en wo. Ik lig er niet van wakker.'

Maar even later komen ook bij hem de twijfels. Bosscher: 'Het enige punt is het promotierecht. Als het hbo hoogleraren gaat benoemen zal ze het verwijt krijgen dat ze de zaken er niet duidelijker op maakt, want dan moet er weer een nieuwe titel worden verzonnen voor een hoogleraar met het promotierecht. Dan krijg je misschien een soort wapenwedloop, dat lijkt me ook niet alles. Ik ben er voor dat de hogescholen en de universiteiten elkaar steunen, maar we moeten elkaar geen vliegen afvangen, zeker niet over zoiets onbenulligs als de titulatuur. Zo'n statement om de hbo-lector hoogleraar te noemen kan als provocatie gaan werken. Dat lijkt me niet verstandig, dan gaat het hbo wat ver.' ■

Eén lector per vijfduizend studenten

De HBO-raad, en dan met name zijn voorzitter Frans Leijnse, komt de eer toe het thema lectoren opnieuw krachtig op de politieke agenda te hebben gezet. De maatschappij, betoogt Leijnse, stelt steeds hogere eisen aan de hogescholen. Het bedrijfsleven heeft behoefte aan toegepaste kennis om innovatief te kunnen opereren. En die kennis valt eerder bij het hbo dan bij de universiteiten te halen. Daar ligt dus een taak voor hogescholen. Maar om daaraan te voldoen zal het hbo – zeker als straks de bachelor-masterstructuur van kracht wordt – moeten investeren in eigen onderzoek. Om de kennis te ontwikkelen waar het bedrijfsleven om zit te springen, maar ook om de eigen opleidingen up-to-date te houden. En wie dat wil, vervolgt Leijnse met ijzeren consequentie, zal ervoor moeten zorgen dat de docenten voor die nieuwe opdrachten zijn toegerust. Een opwaardering van de staf dus. Benoem daarom zware professionals tot lector en laat eromheen een groepje docenten meedraaien, een 'kenniskring', die meewerkt aan de verdere ontwikkeling van het vak.

Een succesvolle lobby bij het ministerie van onderwijs deed de rest. Vorig jaar stelde minister Hermans vijftien miljoen gulden ter beschikking waarmee de hogescholen zestig lectoren kunnen aanstellen. Het geld werd verdeeld naar rato van het aantal studenten. Per vijfduizend studenten kreeg een hogeschool 2,5 ton, waarmee één lector aangesteld kan worden. De HBO-raad hoopt dat de minister van onderwijs de komende vijf tot tien jaar jaarlijks vijftien miljoen in de lectorenpot blijft storten. Minister Hermans heeft voor dit jaar dat geld al toegezegd en zal in de begroting voor 2002 duidelijk maken of hij aan de lange-termijnwensen van de hogescholen tegemoet komt.

Het opzetten van de kenniskringen die rond de lectoren moeten ontstaan, zal gefinancierd worden uit het Vernieuwingsfonds hbo. Dit fonds, dat inmiddels zijn tienjarig jubileum achter de rug heeft, subsidieerde tot nog toe gezamenlijke vernieuwingsprojecten van bedrijven en hogescholen. Het Vernieuwingsfonds nieuwe stijl zal de ontwikkeling van kenniskringen gaan stimuleren. Daarvoor is jaarlijks negen miljoen gulden beschikbaar. In 2001 komt daar eenmalig vijftien miljoen bij, waardoor er bijna 25 miljoen in de pot zit.

Het Vernieuwingsfonds legt bij de 2,5 ton die een hogeschool

ontvangt om een lector aan te stellen, nog eens 2,5 ton. Daarmee kunnen de professionaliseringsactiviteiten van een tiental docenten die tot de kenniskring van de lector behoren, betaald worden. Gedacht wordt aan het bekostigen van studieverlof, sabbatsverlof, opleidingen of het vrijmaken van docenten voor het schrijven van (wetenschappelijke) artikelen. De HBO-raad verwacht dat de minister ook na 2001 het fonds zal blijven aanvullen.

Als alles goed gaat en de minister over de brug komt met de verlangde structurele financiering, kunnen jaarlijks zo'n zestig lectoren benoemd kunnen worden, die tien docenten om zich heen verzamelen. Over tien jaar telt het hbo dan zeshonderd lectoren en zesduizend 'opgevoerde' docenten.

Eind januari kregen de hogescholen een brief van de HBO-raad waarin de precieze regeling uit de doeken wordt gedaan. Elke hogeschool blijft jaarlijks recht houden op één lector-met-kenniskring per vijfduizend studenten, maar dat geld komt niet automatisch binnen. Voorstellen voor de 'leerstoelen' worden beoordeeld door het Vernieuwingsfonds, dat wordt omgevormd door een onafhankelijke stichting. Hoe gaat die stichting te werk? Voorlopig zijn er nog slechts ruwe criteria. Gevraagd wordt naar een duidelijk 'domein' van de leerstoel, en naar de 'relatie met de ontwikkeling van de nationale of regionale kennisinfrastructuur'. Grote woorden, maar volgens de brief valt hierbij te denken aan projecten met derden, inclusief afstudeerprojecten, en wat er aan omzet te verwachten is in de sfeer van consultancy en contractonderzoek. De vereiste kwalificaties van de lectorkandidaten blijven vooralsnog in het vage. Uiteraard beslist een hogeschool zelf over haar sollicitanten, maar een globaal profiel moet er toch wel zijn, vindt de HBO-raad. Hay Management Consultants is ingehuurd om zo'n profiel te ontwerpen. Helaas wordt over het resultaat daarvan nogal geheimzinnig gedaan. Uitgangspunt is echter dat het om hooggekwalificeerde professionals gaat met ruime ervaring in onderwijs en onderzoek, die 'groot gezag' genieten. Na twee jaar wordt van de hogeschool een inhoudelijke beoordeling verlangd, liefst door een groepje externe vakgenoten (peers). Merkwaardig genoeg maken die peers gebruik van normen die door de lector zelf worden opgesteld.